

LA MEDIACIÓ COM A VIA D'ACCÉS A UNA JUSTÍCIA EFICAÇ, EFICIENT, PRÒXIMA I SATISFACTÒRIA PER A LA CIUTADANIA

Verónica López Yagües

RESUM: És compromís i, atesa la seua entitat, pot afirmar-se que també repte que, com a Administració pública amb competències estatals transferides en matèria de justícia, assumeix la Generalitat valenciana, el consistent a garantir als seus ciutadans i ciutadanes l'exercici del dret d'accés a la justícia, amb la mirada posada en la seua maximització o millora; repte que afronta sota el paraigua d'un nou concepte, encunyat en la Llei 24/2018, de 5 de desembre, de mediació de la Comunitat Valenciana, com a "dret d'accés a una justícia integral" que ofereix al potencial justiciable noves vies per a resoldre les seues controvèrsies o disputes jurídiques.

A una societat oberta i plural com és la valenciana, correspon un sistema de justícia del mateix caràcter, un sistema plural i polièdric, i no de via única –com el que ofereix la jurisdicció, a través del procés judicial–, sinó un en què convergeixen múltiples vies a través de les quals canalitzar una resposta consensuada al conflicte. De totes aquestes –integrades sota les sigles MASC–, la que obri la mediació és la que ha experimentat un desenvolupament més gran, afavorit per l'impuls legal rebut, però també, i fonamentalment, per raó del seu enorme potencial.

La mediació és un mètode que proporciona "qualitat a la justícia i satisfacció a la ciutadania" i que ha aconseguit implantar-se en el marc intrajudicial, gràcies a la convicció dels legisladors estatals i autonòmics –i el valencià entre els primers– sobre la importància d'"institucionalitzar i fomentar (a través d'aquesta) la cultura de la solució amistosa dels conflictes". No obstant això, aconseguir el seu arrelament efectiu o, si es prefereix, la seua concepció com a manera d'accedir a la justícia, no residual o extraordinària, sinó fórmula de la qual, amb caràcter general, se servisca la ciutadania, és l'objectiu que persegueix la labor que desenvolupen els poders públics valencians, en el marc d'una estratègia, a l'anàlisi i la valoració de la qual crítica es dediquen, en essència, les pàgines següents; una estratègia –pot avançar-se– d'acord amb l'estatal tendent a la consecució, com a objectiu o fi últim, del cridat a promoure "societats justes, pacífiques i inclusives" capaces de superar les dificultats i afrontar amb solvència els desafiaments que planteja el nou temps obert en aquesta tercera i complexa dècada del XXI.

PARAULES CLAU: mediació, MASC, ADR, accés a la justícia, mediació intrajudicial

ABSTRACT: It is a commitment and, given its entity, it can be said that it is also a challenge that the Valencian Government takes up, as a public administration with transferred state competences in matters of Justice, the objective of guaranteeing its citizens the exercise of the right of access to justice, with a view to maximizing or improving it; a challenge that it faces from a new conception, coined in Law 24/2018, December 5, Mediation of the Valencian Community, as a "right of access to an integral justice" that offers any citizen new channels for the resolution of their legal disputes.

An open and plural Society, as the Valencian Society is, deserves a Justice System of the same character, a plural and polyhedral system, and not a single channel –as offered by the Jurisdiction, through the judicial process– but in which multiple ways converge through which to channel a consensual response to the conflict.

Mediation has achieved the greatest development of all, favored by the legal impulse received, but also and fundamentally, by reason of its huge potential.

Mediation is a method that provides "quality to the justice and satisfaction to the citizens" and that has achieved implantation in court, thanks to the conviction of the state and regional legislators –and, the Valencian, among the former– about the importance of "to institutionalize and promote (through it) the culture of amicable settlement of conflicts".

To achieve, however, its effective roots or, if preferred, its conception as a form of access to justice, not residual or extraordinary, but a formula which, in general, is used by citizens, is the objective pursued by the work carried out by the Valencian public authorities, within the framework of a strategy, whose analysis and critical assessment are essentially devoted to the following pages; a strategy –can be advanced– in line with the State's call to promote “just, peaceful and inclusive societies” that has been able to overcome the difficulties and facing the challenges posed by the new open time in this third and complex decade of the 21st.

KEYWORDS: mediation, MASC, ADR, access to justice, in court mediation

SUMARI: 1. Idees prèvies; 2. Procès judicial i MASC Com a instruments complementaris en un sistema judicial integral 3. Incorporació de la mediació en el marc normatiu estatal i autonòmic, eix de la transformació. 3.1. Una mirada al marc normatiu nacional. 3.2. La implantació, el desenvolupament i el foment de la mediació en el marc autonòmic valencià; 4. Sobre la instauració dels mitjans necessaris per a l'eficàcia i la sostenibilitat del sistema. 4.1. El recurs a la mediació com a requisit de procedibilitat i els seus efectes. Anàlisi i valoració crítica. 4.2. La importància de la gratuïtat en l'intent i, en certs casos o condicions, de l'ús de la mediació o altres MASC; 5. La implantació. El desenvolupament i el foment de la mediació com a clau de l'enfortiment del servei públic de justícia. 6. Bibliografia.

1. Idees prèvies

Quatre dècades separen de la data en què va veure la llum l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana –d'ara en avant, EACV¹–, el text vigent del qual conté una declaració incontestable i valuosa com és que els i les ciutadanes valencianes, per raó de la ciutadania espanyola i europea que indiscutiblement sumen, són titulars dels drets, els deures i les llibertats que consagren el text constitucional de 1978 –CE, d'ara en avant– i els instruments normatius dedicats a la protecció, en el marc europeu i internacional, dels drets humans, individuals i col·lectius.²

En particular, i per la seua inherència a la condició humana, els assisteix el dret que aquests textos normatius confereixen a tota persona, d'obtenir tutela efectiva dels seus drets i interessos legítims³ o, expressat d'una altra manera, el dret d'accés a la justícia, un dret –tal com assenyala encertadament el preàmbul de la Llei 24/2018, de 5 de desembre, de mediació de la Comunitat Valenciana– “fonamental i indispensable per a la garantia i la protecció dels altres drets, siga a través de processos jurisdiccionals, de tots els procediments orientats a tractar o previndre conflictes o de la labor d'òrgans no jurisdiccionals [...]” i dret, segons disposa l'article 11 de l'EACV, per la protecció i el respecte del qual han de vetllar els poders públics valencians.

Aquesta última exigència connecta amb la que, amb el mateix objecte, fa explícita l'article 9.3 del mateix EACV quan assenyala com a deure que la Generalitat Valenciana assumeix, vetllar per “una Administració de justícia sense demores indegudes i pròxima al ciutadà”, manifestació que, sumada al que disposa el poderós article 149.1.5 CE, evidencia que l'Administració de justícia no ha sigut aliena al procés de desenvolupament de l'Estat autònom des de la promulgació, l'any 1978, de la carta magna.⁴

Convé anotar, a més, que la justícia, proclamada en l'article 1 CE com a valor suprem de l'ordenament jurídic, tal com declara l'article 117 CE, és administrada per jutjats i tribunals

1. Vid. Llei orgànica 5/1982, d'1 de juliol, d'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, text consolidat disponible en <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1982-17235> (data de consulta: octubre de 2022).

2. En particular, la Declaració Universal de Drets Humans, adoptada per Nacions Unides el 10 de desembre de 1948 (disponible en <https://www.un.org/es/about-us/universal-declaration-of-human-rights> el Pacte Internacional de Drets Civils i Polítics, adoptat i obert a la signatura, la ratificació i l'adhesió per l'Assemblea General en la resolució 2200 A (XXI), de 16 de desembre de 1966 (disponible en https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/professionalinterest/ccpr_sp.pdf), el Pacte de Drets Econòmics, Socials i Culturals, adoptat i obert a la signatura, la ratificació i l'adhesió per l'Assemblea General en la resolució 2200 A (XXI), de 16 de desembre de 1966 (disponible en https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/ProfessionalInterest/cescr_SP.pdf), el Conveni per a la protecció dels drets humans i les llibertats fonamentals, fet a Roma, el 4 de novembre de 1950 (instrument de ratificació disponible en <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1979-24010>), i en la Carta social europea, oberta a la signatura a Torí, el 18 d'octubre de 1961, i revisada a Estrasburg, 3. v. 1996 (disponible en <https://rm.coe.int/168047e013>).

3. En paraules d'ORDEÑANA GEZURAGA, “dret estrela” de l'ordenament jurídic espanyol, a la vista de la copiosa jurisprudència generada sobre aquest pel Tribunal Constitucional (vid. “Y ... tuvo que venir una pandemia para demostrar la necesidad de reforzar la solución extrajudicial de los conflictos. Una propuesta para su constitucionalización en el marco del derecho jurisdiccional diversificado”, *¿Cuarentena de la Administración de Justicia?*, (DA), ed., Atelier, Barcelona, 2021, pàg. 263).

4. En aquest sentit s'expressa el text allotjat en l'anomenat “Punt d'Accés General de l'Administració de Justícia”, disponible en el lloc web <https://www.administraciondejusticia.gob.es/-/comunidades-autónomas-transferidas>.

i, al capdavant d'aquests, per jutges/jutgesses i magistrats/ades que, en exclusiva, tenen atorgada la potestat jurisdiccional. L'exercici d'aquesta última, consistent a jutjar i fer executar el que s'ha jutjat –com bé ha assenyalat el mateix Tribunal Constitucional (d'ara en avant, TC)– integra el concepte de *Administració de justícia* en sentit estricte; no obstant això, d'acord amb el que ha expressat el mateix tribunal en la ja llunyana Sentència 1990, un concepte ampli d'aquesta inclou, a més, el desenvolupament de l'activitat de gestió dels mitjans materials i personals que possibilita la realització efectiva d'aquesta primera funció nuclear, la jurisdiccional, en el que constitueix una sort “d'administració de l'Administració de justícia”.

En aquest sentit, no és erroni afirmar que l'Administració de justícia, lluny d'esgotar-se en la sola funció de jutjar i fer executar el que s'ha jutjat, reservada als òrgans que integren el poder judicial, s'estén a la no menys necessària labor consistent a la posada a la disposició d'aquests últims, del personal, les instal·lacions i els mitjans informàtics necessaris per a dotar d'efectivitat aquella altra funció, labor aquesta segona confiada a les comunitats autònomes a les quals, com és el cas de la valenciana, s'han transferit competències –originàriament estatals– en matèria de justícia.

Del que s'ha exposat fins ara, es conclou que el dret subjectiu d'accés a la justícia dels i les ciutadanes valencianes⁵ –consagrat, fins i tot amb una formulació diferent, en l'article 24 CE⁶– es correspon amb el deure dels poders públics autonòmics de garantir les condicions necessàries per a la seua realització efectiva o, expressat d'una altra manera, el deure dels poders públics valencians –ja s'avançava– de vetlar per una Administració de justícia de qualitat, entenent per aquesta la que resulta pròxima, accessible a la ciutadania i ràpida, això és, “sense demores indegudes”, exigències totes coadjuvants en la consecució del doble objectiu d'incrementar l'eficàcia i l'eficiència del servei públic de justícia que, en absolut, és o ha d'entendre's responsabilitat exclusiva de l'Administració estatal.

És, per això, un repte permanent que, com a Administració pública que assumeix competències (estatals) transferides en matèria de justícia, la valenciana assumeix el consistent a assegurar als seus ciutadans i ciutadanes l'exercici del dret d'accés a la justícia, amb la mirada posada en la seua maximització o millora; repte que afronta sota el paraigua d'un nou concepte, encunyat en la Llei i de 2018 com a “accés a una justícia integral”, que obri al potencial justiciable noves vies per a resoldre les seues controvèrsies o disputes jurídiques.

En la seua condició, doncs, d'administració competent en matèria de provisió de mitjans materials al servei de l'Administració de justícia, correspon a la Comunitat “[...] posar a la disposició dels òrgans jurisdiccional i del públic informació sobre la mediació com a alternativa al procés judicial procurant, fins i tot, equiparar-la a l'assistència jurídica gratuïta”, en definitiva, la implantació, el desenvolupament i el “foment d'una mediació de qualitat,

5. Dret que, amb diferent formulació –i, segons algunes veus, diferent abast– consagra l'article 24 CE, segons el qual “totes les persones tenen dret a obtindre la tutela efectiva de jutges i els tribunals en l'exercici dels seus drets i interessos legítims sense que, en cap cas, pugua produir-se indefensió”.

6. MORALES FERNÁNDEZ, M.ª G., “La mediación: contenido de la tutela efectiva”, *Mediación es Justicia*, Barcelona, 2015, pàg. 102.

capaç de resoldre els conflictes que puguen sorgir en una societat moderna i complexa com l'actual".⁷

Superar l'esquema de confrontació propi de les fórmules adversarials, amb la incorporació de mètodes tendents, d'una banda, a la pacificació social, i, d'una altra, a descongestionar la via judicial, resulta un objectiu irrenunciable i la seua consecució implica afrontar reformes de gran importància, i no només en el pla normatiu.

2. Procés judicial i MASC com a instruments complementaris en un sistema de justícia integral

Una ullada ràpida a la moderna i dinàmica societat valenciana, espanyola i internacional del nou segle basta per a constatar la magnitud dels canvis que ha experimentat des de finals de l'aparentment molt llunyà segle XX, canvis que inevitablement han comportat un increment important dels conflictes intersubjectius i socials –també la seua diversificació i, en molts casos, l'augment de la seua complexitat– als quals el dret no sempre aconsegueix adaptar-se amb la celeritat que requereixen. Aquest allunyament de la llei respecte de les necessitats de tutela del justiciable⁸ ha generat desajustaments i, sovint, fissures importants en el funcionament del sistema de justícia.

No és estrany que, al ritme d'aquesta transformació, en el context internacional, s'anara obrint pas a la idea que remetre exclusivament la solució dels conflictes a la decisió dels òrgans jurisdiccionals havia d'abandonar-se, una idea que, en el seu avanç, va incorporar el que bé pot qualificar-se com a rebuig frontal a la jurisdicció i el mecanisme procedimental del qual aquesta se serveix –el procés judicial– com a mètode idoni de composició dels conflictes. No obstant això, aquesta última consideració prompte va començar a perdre força, fins a resultar superada per la que entén que la fórmula d'acord amb les necessitats de la societat del moment pot resultar d'una combinació del mecanisme estatal tradicional que constitueix el procés judicial, d'estricta caràcter públic, amb altres fórmules o mètodes, de naturalesa quasiprivada i diferents, però no aliens o oposats a la fórmula jurisdiccional.

S'abraça, d'aquesta manera, una nova concepció del dret d'*accés a la justícia* d'avantatges innegables per al justiciable,⁹ sempre que l'Estat no desistisca de la funció que li és pròpia –insistisc–, la d'administrar justícia, ni òbriga espais pels quals pugua colar-se una sort de privatització dels mètodes de resolució de conflictes jurídics, gens desitjable, que han de quedar sota el control dels òrgans públics responsables i que ha d'assegurar-se –i això és fonamental– en condicions d'igualtat, al conjunt de la ciutadania.

7. Vegeu el preàmbul de la Llei 24/2018, de 5 de desembre, de mediació de la Comunitat Valenciana, disponible en https://dogv.gva.es/datos/2018/12/07/pdf/2018_11432.pdf

8. El que s'acaba d'assenyalar explica, en bona part, el desinterés i la desconfiança dels justiciables cap a la resposta que poden esperar de la jurisdicció; justiciables –assenyala CARRETERO MORALES– “incapaços de percebre les millores de caràcter organitzatiu que des de l'Administració de justícia s'han intentat introduir [...]”. *Vid. La mediació civil y mercantil en el sistema de Justicia*, Madrid, 2016, pàg. 50.

9. ORDEÑANA GEZURAGA, I., “Y tuvo que venir una pandemia...”, *op. cit.*, pàg. 265.

Tal com assenyala encertadament BARONA VILAR,¹⁰ aquesta fusió ADR-jurisdicció, és la que permet presentar “una justícia de la neomodernitat, ben diversa, amb operadors i tècniques diferents, i amb temps també diferents”.

Així doncs, tot i que les fórmules o mètodes ADR –*alternative dispute resolution*– van nàixer particularment en el marc angloamericà com a reacció davant de la solució jurisdiccional i amb vocació clara de convertir-se en l'alternativa,¹¹ la veritat és que aquesta concepció originària ha evolucionat a partir de l'acostament de les que van començar sent vies oposades i una incorporació lenta però progressiva d'aquests instruments en el mateix marc jurisdiccional, com a part de l'estratègia dirigida a millorar la qualitat de la justícia o, si es prefereix, a l'increment de la seua eficàcia i eficiència.

Així doncs, i per diferent que fora el propòsit inicial, pot afirmar-se obertament que l'articulació d'aquests mecanismes en un sistema de justícia actualment no obeeix a la intenció d'excloure la jurisdicció o el procés, sinó de possibilitar que coexistisquen, establint vincles, més o menys estrets, entre l'una i els altres; això explica que, a vegades, el desenvolupament d'aquests mètodes o fórmules tinga lloc *out court*, això és, al marge de la jurisdicció, en una sort de via separada i aliena a aquesta, per a, en unes altres, possibilitar que les solucions ADR operen *in court*, integrades en el mateix model jurisdiccional, com a instruments –s'insisteix– no alternatius al procés, en el sentit d'excloents, sinó complementaris d'aquest i coadjuvants a la consecució d'una resposta de més qualitat a les controvèrsies o les disputes jurídiques que es plantegen.

En definitiva, la màxima en la qual pot resumir-se el sentit del gir experimentat en la concepció de les ADR en els diferents ordenaments jurídics és la consideració que a una societat oberta i plural com la d'aquest segle, correspon un sistema de justícia del caràcter, tal com assenyala BARONA VILAR¹² (2018), un sistema plural i polièdric, i no de via única –com el que ofereix la jurisdicció, a través del procés judicial–, sinó en el que convergeixen múltiples vies a través de les quals canalitzar una resposta consensuada al conflicte.¹³

Expressat d'una altra manera, s'imposa la necessitat de donar forma a un model en el qual les vies d'accés a la justícia se simplifiquen i s'amplien, amb la finalitat de fer màxima la garantia del dret constitucional a la tutela efectiva dels drets i els interessos legítims de la ciutadania; un model que ofereisca al justiciable diferents opcions o vies per a canalitzar la

10. BARONA VILAR, S., “ADR y jurisdicción, de vidas paralelas a su integración en el paradigma de justicia del siglo XXI. Una reflexión acerca de sus retos y peligros con ojos de mujer”, (DA), *Justicia con ojos de mujer. Cuestiones procesales controvertidas*, Tirant lo Blanch, València 2018, pàg. 179.

11. De fugida o “fugida de la jurisdicció” va ser qualificat, entre altres per SILVESTRI, E., “Observaciones en materia de instrumentos alternativos para la resolución de las controversias”, *Jueces para la Democracia. Información y Debate*, 2000, núm. 37, pàg. 37.

12. Vid. “Justicia integral y ‘Access to Justice’. Crisis y evolución del Paradigma”, en *Mediación, arbitraje y Jurisdicción en el actual paradigma de justicia*, Cizur Menor (Navarra), 2016, pàg. 32; LÓPEZ YAGÜES, V., “Mediación y proceso judicial, instrumentos complementarios en un sistema integrado de Justicia Civil”, *Rev. Práctica de Tribunales*, 2019, pàg. 24.

13. A més, interessa assenyalar que la integració de les ADR en els sistemes de justícia ha propiciat el sorgiment, fonamentalment en l'entorn europeu, de models semblants als que van cobrar vida en el món angloamericà i que SANDERS va encunyar amb el terme *multi-door Justice Systems* o sistemes multiporta. Vid. “Alternative methods of dispute resolution: an overview”, en *Alternative Dispute Resolution*, Sidney, 1995, pàg. 97.

gestió i la resolució de les seues disputes, en alguns casos alternatives entre si i respecte de la jurisdicció i el procés, en unes altres successives i no excloents, com a elements integradors d'un model de justícia que resulte jurisdiccional i no jurisdiccional alhora.¹⁴

S'imposa, en fi, un canvi en el paradigma de justícia¹⁵ que, des del prisma que ofereix una concepció àmplia del dret a la tutela (judicial) efectiva,¹⁶ porte a donar vida a un autèntic sistema judicial en el qual la jurisdicció i el conjunt de fórmules que acullen les sigles MASC coexistisquen com a mecanismes complementaris de tutela.¹⁷

La veritat és que l'aparició d'aquestes noves eines o mètodes de resolució de conflictes en els diferents sistemes de justícia no ha sigut immediata ni en bloc. En els anys transcorreguts des de la seua aparició, alguna d'aquestes fórmules s'ha fet lloc en la llei i està dotada d'àmplia regulació; n'hi ha, en canvi, que manquen d'aquesta i s'articulen en la pràctica amb desigual intensitat i arrelament en els diferents ordenaments jurídics que les contenen.

També és cert que, de totes aquestes fórmules o mètodes que integren les sigles MASC, la mediació¹⁸ és la que ha experimentat un desenvolupament més important, encoratjat o afavorit per l'impuls legal rebut, però, també i fonamentalment, per raó de la seua virtualitat i eficàcia. No obstant això, malgrat el seu creixement innegable, la mediació continua veient-se com el "gegant adormit" de la RAC,¹⁹ un gegant –assenyala BENNET²⁰– amb el potencial necessari per a canviar dràsticament el panorama de la resolució de conflictes en la nostra societat.

En el seu avanç, un factor decisiu ha sigut i és la seua connexió amb el clàssic i poderós mètode que representen la jurisdicció i el seu instrument, el procés. Estudis de la màxima sol-

14. D'aquesta opinió, entre d'altres, MARINARI, M. "Composizione delle liti nel diritto comparato", (DA) *Proceso civile e soluzioni alternative a la liti*, Milano, 2016, pàg. 65; MARTÍN DIZ, F., *La mediación, sistema complementario de la Administración de Justicia*, CGPJ, Madrid; 2010, pàg. 55; MORENO CATENA, V., "La resolución jurídica de conflicto", en *Mediación y resolución de conflictos: técnicas y ámbitos*, (dir. Soletto Muñoz), Madrid; 2011, pàg. 42.

15. Sobre el particular, *in extenso*, BARONA VILAR, S., "Justicia integral y Access to Justice", *op. cit.*, ENTELMAN, R., *Teoría de los conflictos. Un nuevo paradigma*, Barcelona, 2005, pàg. 100.

16. Un dret que ORDEÑANA GEZURAGA proposa mutar en "dret a la tutela estatal efectiva". *Vid.* "Y ... tuvo que venir una pandemia ...", *op. cit.*, pàg. 264. Per a conèixer els fonaments i l'abast de la seua proposta de modificació *de lege ferenda* del dret a la tutela judicial efectiva i, en última instància, per a la constitucionalització del sistema estatal de resolució de conflictes jurídics, *vid.* pàg. 265 *et seq.*

17. BARONA VILAR, S., "Justicia integral y "Access to Justice", *op. cit.*, pàg. 43; LÓPEZ YAGÜES, V., "Mediación y proceso judicial, instrumentos complementarios ...", *op. cit.*, pàg. 24, i, així mateix, en "La inserción de la mediación en un sistema integrado de Justicia Civil para España y Europa. El modelo italiano como referente", en *Nuevos debates en relación a la mediación penal, civil y mercantil*, Santiago de Compostela, 2018, pàg. 308; ORDEÑANA GEZURAGA, I., "Y tuvo que venir una pandemia ...", *op. cit.*, pàg. 260.

18. Un concepte magnífic de la mediació el conté l'article 4 a de l'LMCV de 2018, quan el defineix com "el procediment en què dues o més parts implicades en un conflicte o un litigi als quals es refereix l'article anterior intenten aconseguir, de manera voluntària i per si mateixes, amb comunicació i diàleg, un acord satisfactori sobre la resolució de la seua controvèrsia, amb l'assistència d'una o diverses persones mediadores professionals".

19. Són les sigles que acullen el concepte *resolució alternativa de conflictes*, equivalent a les sigles RAL (resolució alternativa dels litigis) o les clàssiques ADR (*alternative dispute resolution*).

20. BENNET, G., *Mediation practice guide. A handbook for resolving business disputes*, 1998 (per l'American Bar Association). Trad. *Guía práctica de la mediación*, ed. Paidós, Buenos Aires, 2001, pàg. 15.

vència realitzats en el marc de la UE²¹ conclouen que el creixement del nombre d'assumpes resolts a través de mediació ha sigut més ràpid i ha arribat a cotes més altes als països on compta amb aquest suport institucional, cosa lògica –al meu judici– en un marc cultural i jurídic com l'europeu. El seu impuls i sustentació des de la institució judicial, encara que el seu desenvolupament tinga lloc al marge d'aquesta, opera com a factor clar de legitimitat social, irrenunciable, mentre no es corregisca o supere el greu obstacle que suposa el desconeixement de la seua potencialitat per part de la ciutadania; i, sense un coneixement efectiu i una assimilació prèvia, difícilment pot aconseguir-se la normalització d'aquest o de qualsevol altre mètode o instrument extrajurisdiccional de solució de conflictes, una realitat que no hauria de perdre de vista el legislador estatal a l'hora d'abordar grans reformes.

Aconseguir que la mediació es conceba com una nova manera d'accedir a la justícia, no residual o extraordinària, sinó un instrument ordinari del qual se servisca el justiciable, almenys en el present, requereix dotar aquesta fórmula amb aquesta cobertura institucional. Confiar al jutgador la iniciativa, a partir de la derivació de l'assumpte i la remissió de les parts a un procediment de mediació, ha sigut i continua sent, al nostre judici, una de les claus; no en va, l'impuls judicial permet involucrar en el seu desenvolupament el conjunt d'operadors jurídic, sense la col·laboració dels quals la mediació resulta inviable i, fonamentalment, trasllada al justiciable la confiança que requereix per a acollir voluntàriament, com a fórmula per a resoldre les seues controvèrsies jurídiques, un mètode o un instrument de trajectòria no molt llarga encara.

3. Incorporació de la mediació en el marc normatiu estatal i autonòmic, eix de la transformació.

Com s'avançava, la cerca de mecanismes "alternatius" tendents a la consecució de solucions als conflictes jurídics més eficaços i eficients que la que pot, sola, oferir la jurisdicció, es va convertir en les últimes dècades del segle XX en motor de la transformació dels models de justícia. A Espanya, particularment, aquesta transformació porta un retard considerable.

La veritat és que, en aquest país, la lentitud, la carestia i la complexitat que comporta la solució dels conflictes en la via judicial representen—des de fa dècades— una invitació a la cerca de noves fórmules que amplien i milloren les possibilitats de la ciutadania d'obtindre tutela efectiva dels seus drets i interessos legítims.

El procés de transformació de l'espanyol cap a un sistema judicial en condicions d'afrontar amb èxit les noves necessitats ha resultat llastrat per la crisi secular que arrossega la justícia, de la qual no s'escapa cap dels ordres jurisdiccional, però resulta particularment intensa en l'ordre jurisdiccional civil, en el qual l'acumulació d'assumpes pendents de resolució arriba a cotes que l'acosten al col·lapse.

21. *Vid.* informe de l'any 2014 que, amb l'auspici del Parlament Europeu i amb el significatiu títol de Rebooting the mediation directive: assessing the limited impact of its implementation and proposing measures to increase the number of mediations in the EU, va tindre per objecte analitzar l'impacte de les disposicions de la directiva en els diferents estats membres de la Unió.

Però, sent greu i inajornable la necessitat de reduir l'alt nombre d'assumptes portats a resoldre per aquesta via, la veritat és que la idea de desjurisdiccionalitzar la justícia no obeeix –o, si més no, no hauria de fer-ho– a l'única intenció de mitigar la greu dificultat en la qual es debat el procés judicial, sinó també, i especialment, a la que no és menor necessitat d'oferir a la ciutadania solucions adequades a les seues disputes, en un context social i econòmic enormement crític com l'actual;²² solucions que proporcionen als protagonistes del conflicte més satisfacció que la que pot oferir la resposta estatal que constitueix la sentència.

Insistisc: reduir, doncs, la sobrecàrrega que pateix la via judicial i, d'aquesta manera, la dilació i la carestia de les solucions que aquesta ofereix és una necessitat que requereix ser coberta a molt curt termini; incrementar l'eficàcia i l'agilitat del sistema, al mateix temps que reduir el cost que comporta administrar justícia són, per tant, fins clars que cal aconseguir; no obstant això, són més i més importants les raons que conviden a una transformació del model de justícia civil vigent a Espanya.

Al meu entendre, és plural l'òptica des de la qual han d'observar-se els avantatges que comporta la introducció de mètodes o fórmules de resolució de conflictes fundats en l'acord –mediació i altres– i és la que connecta amb l'expansió de la cultura del diàleg que comença a arrelar en la societat del segle XXI²³ i posa el focus en la necessitat d'arbitrar instruments que multipliquen les vies d'accés a la justícia i les possibilitats d'obtindre tutela efectiva dels drets,²⁴ de manera eficaç i eficient, a més de satisfactòria per als i les ciutadanes que en necessiten.²⁵

Per tot això resulta inajornable escometre reformes profundes, no només de caràcter processal, que també, sinó d'ordre molt diferent ordre,²⁶ dirigides, com a fi últim, a enfortir el servei públic de justícia i possibilitar que la ciutadania el conceba com “una cosa pròpia, pròxima, eficaç, comprensible i relativament ràpida”.²⁷

3.1. Una mirada al marc normatiu nacional

A la vista de les disfuncions que presenta el sistema de justícia vigent, construït sobre la base única que representa la jurisdicció i el procés judicial, el legislador estatal havia d'actuar i,

22. Sobre el particular, *in extenso*, vegeu LÓPEZ YAGÜES, V., “Del cambio en las circunstancias a la transformación de la justicia civil en España. Más allá de la eficiencia procesal”, en *¿Cuarentena de la administración de justicia?*, (DA), ed. Atelier, Barcelona, 2021, pàg. 145 a 147; “Una respuesta procesal a los conflictos surgidos del incumplimiento de obligaciones contractuales por causas imprevisibles”, *Cláusula rebus sic stantibus*, (dir. SÁNCHEZ GARCÍA, J. i PÉREZ DAUDÍ, V.), VLex, Barcelona, 2021, pàg. 147 i ss.; “Mediación y otros MASC ¿Hacia la ampliación y mejora del acceso a la justicia o la sola consecución de eficiencia procesal?”, *Meditaciones sobre Mediación (Med+)*, (DA.), ed. Tirant lo Blanch, València, 2022, pàg. 127 a 130.

23. FAJARDO MARTOS, P., “Cooperar vs. litigar. La filosofía de la cultura de la paz”, en *Mediación y resolución de conflictos. Métodos y técnicas*, (DA), Madrid, 2015, pàg. 50.

24. MARTÍN DIZ, F., “La mediación, sistema complementario de Administración de Justicia”, *op. cit.*, pàg. 32 i 55.

25. BARONA VILAR, S., “Justicia integral y “Access to Justice”, *op. cit.*, pàg. 32.

26. A la diferència entre “compondre” o arreglar les disputes i resoldre els conflictes es refereix PARKINSON. L., *Mediación familiar. Teoría y Práctica: principios y estrategias operativas*, Barcelona, 2005, pàg. 16.

27. *Vid.* exposició de motius del Projecte de Llei de mesures d'eficiència processal del servei públic de justícia, disponible en https://www.congreso.es/public_oficiales/L14/CONG/BOCG/A/BOCG-14-A-97-1.PDF (data de consulta: octubre de 2022).

encara que amb retard,²⁸ ho ha fet donant forma en l'última dècada a diferents textos normatius.

Una primera, i semblava una “aposta” decidida per proporcionar a la ciutadania un mecanisme alternatiu a la jurisdicció o, si es prefereix, un instrument d'autocomposició eficaç de controvèrsies, aposta que, en realitat, obeeix a la necessitat de complir les exigències imposades per la Directiva 2008/52/CE, del Parlament Europeu i del Consell, de 21 de maig de 2008, va portar el legislador, en un exercici clar de les competències exclusives estatals en matèria de legislació mercantil, processal i civil i, és important anotar que “sense perjudici de les disposicions que dicten les comunitats autònomes en l'exercici de les seues competències”, a donar forma a la Llei 5/2012, de 6 de juliol, de mediació en assumptes civils i mercantils –d'ara en avant, LMACiM. És aquesta una norma de mínims que, no obstant això, aborda aspectes tan essencials com els que concerneixen els principis que regeixen la mediació, les condicions bàsiques que ha de reunir el procediment a seguir en el seu desplegament, l'estatut (bàsic) que correspon a la persona mediadora i les condicions exigides en la seua formació, i la que no és una qüestió menor, relativa a l'eficàcia de l'acord que, si és el cas, s'aconsegueixca.²⁹

Així mateix, un avantprojecte de llei d'impuls a la mediació, fracassat precoçment, es feia públic el mes de gener de l'any 2019, dirigit a articular fórmules obertes i flexibles que contribuïren a implantar definitivament la mediació com a fórmula complementària de l'Administració de justícia, i a incrementar-ne la difusió i presència en el desenvolupament de les relacions jurídiques entre particulars. La tramitació d'aquest text normatiu –al meu judici– ben orientat es va interrompre mesos després per a, sense explicació, quedar reemplaçada pel que, al tancament d'aquestes línies, és el Projecte de llei de mesures d'eficiència processal del Servei Públic de Justícia –d'ara en avant, PLMEP³⁰–, donat a conèixer el mes d'abril de 2022 i que si, com és previsible, cristal·litza en llei –amb la denominació de llei de mesures d'eficiència processal del Servei Públic de Justícia–, pot arribar a operar una profunda transformació del model de justícia civil a Espanya.

Segons fa saber des de l'exposició de motius d'aquesta última norma, el legislador estatal és conscient de la presència en el sistema d'importants deficiències estructurals i del fracàs evident de moltes de les solucions adoptades fins hui³¹ per a reforçar el servei públic de justícia. Sorpren, no obstant això, que toque superficialment un altre dels aspectes que conformen aquesta realitat, com és l'important dèficit de recursos materials i humans dels quals es disposa; és greu que, més enllà d'afirmar com a necessitat que s'incremente, no fa més esments sobre la manera com pretén cobrir-la, cosa que fa témer que la iniciada és –o, torna a ser– una reforma “a cost zero” l'efectivitat de la qual es fa descansar no

28. Són normes que han arribat quan en el marc autonòmic ja es comptava amb diferents lleis reguladores de la mediació familiar i, entre altres i de les primeres, la Llei 7/2001, de 26 de novembre, reguladora de la mediació familiar, reemplaçada per la vigent Llei 24/2018, de 5 de desembre, de mediació de la Comunitat Valenciana.

29. És, en efecte, propòsit de l'LMCV de 2018, “garantir la professionalitat de la mediació a través de la formació i de l'especialització de les persones mediadores” (vid. apt. IV de l'ExM de l'LMCV de 2018).

30. Disponible en https://www.congreso.es/public_oficiales/L14/CONG/BOCG/A/BOCG-14-A-97-1.PDF (data de consulta: octubre de 2022).

31. CARRETERO MORALES, E., “La mediación civil y mercantil ...”, *op. cit.*, pàg. 50.

només en el sobre esforç exigit contínuament als operadors jurídics, sinó en els mateixos justiciables.

En la mateixa exposició de motius, s'addueix com a raó del fracàs o la debilitat de l'actual sistema de justícia l'existència d'instruments procedimentals no idonis. Segons afirma el prelegislador –i en això no li falta raó– es compta amb procediments que, en la pràctica, s'han revelat poc eficaços, si no manifestament ineficaços i altament ineficients; però d'ací a convertir aquesta circumstància –la imperfecció de les lleis processals– en la raó sobre la qual descansa el funcionament deficient del sistema, hi ha una llarga distància.

És cert que, per raó de la seua ineficàcia, s'ha de corregir o s'ha de fer desaparèixer algun d'aquests rígids esquemes processals per a, en el seu lloc, donar forma a nous instruments caracteritzats per les notes de flexibilitat, agilitat i simplificació en el seu desenvolupament, en definitiva, instruments que conduïsquen a solucions també àgils, flexibles i mútuament satisfactòries. El que preocupa, no obstant això, és que, més enllà de plantejar-se com a necessitat, no s'esmente res sobre com afrontar aquest dèficit de recursos que pot portar al fracàs la millor reforma o la més encertada.

El disseny i el reflex posterior en la norma processal de noves eines, sense ser senzilla, és una tasca perfectament assumible i resoluble amb èxit; articular-la, no obstant això, requereix disposar de recursos suficients que l'Estat, siga central o autonòmic, ha de proporcionar, sota pena de fer recaure el pes (econòmic) de la reforma sobre els justiciables, fet que, en temps tan crítics com els actuals, no només és poc factible, sinó també –al meu entendre– inadmissible. La sostenibilitat, l'eficiència, la solidaritat, la resiliència i la confiança –tal com assenyala encertadament CALAZA LÓPEZ– han d'erigir-se en la base sòlida d'un nou sistema de justícia civil.³²

En qualsevol cas, el model de justícia que acull aquesta (imminent) llei de reforma obliga a qüestionar-se si no ja la incorporació de la mediació o altres MASC, sinó la manera com se n'ha previst l'articulació, obri més i millors vies d'accés a la justícia o, contràriament, les dificulta o les constreny. Certament, desperta reticències, que tenen principi i fi en la convicció que els MASC en general, i la mediació en particular, es conceben en la norma com a mers instruments al servei de l'eficiència processal, amb el que això implica de retallada a la seua potencialitat real.

3.2. La implantació, el desenvolupament i el foment de la mediació en el marc autonòmic valencià

En el context espanyol, tot i que encara és dèbil, la mediació ha aconseguit una certa implantació en el marc intrajudicial –una mediació impulsada des de la institució judicial, encara que desenvolupada extrajudicialment³³–, i en la base de les raons que expliquen aquesta

32. CALAZA LÓPEZ, S., "El proceso judicial como *ultima ratio*: de la alternatividad a la obligatoriedad de los medios adecuados de resolución de conflictos", en *Un modelo de justicia para el siglo XXI: Justicia alternativa, Justicia negociada, Justicia informal*, (ROCA MARTÍNEZ, dir), ed. Tirant lo Blanch, 2021, pàg. 2.

33. Amb ànim no d'exhaustivitat, sinó de mera síntesi aclaridora, convé referir-se breument a la distinció d'una doble tipologia de mediació, com és la integrada, d'una banda, per la que es coneix com a *mediació intrajudicial*, que té lloc una vegada oberta la via judicial i iniciat el procés, al qual està connectada i sobre el qual aboca els seus resultats; és

realitat hi ha l'esforç dels legisladors autonòmics que, com a legislador valencià –entre els primers– van assumir el repte d'“institucionalitzar i fomentar, per mitjà de la mediació, la cultura de la solució amistosa”³⁴ dels conflictes.

Com s'anotava *supra*, van ser moltes les lleis autonòmiques³⁵ que, avançant-se a la llei nacional, van oferir suport al desenvolupament de la mediació, inicialment en l'àmbit familiar i en temps recents, algunes ampliant aquest marc a altres espais del dret privat, en tot cas, amb l'objectiu clar d'assegurar als ciutadans i ciutadanes un millor “accés a la justícia”.

Amb posterioritat, l'LMACiM de 2012, en la disposició addicional 2a, ordenaria “a les administracions públiques competents en matèria de provisió de mitjans materials al servei de l'Administració de justícia, posar a la disposició dels òrgans jurisdiccionals i del públic (la ciutadania) informació sobre la mediació com a alternativa al procés judicial [i afig] procurant, fins i tot, equiparar-la a l'assistència jurídica gratuïta”.

La Comunitat Valenciana satisfà àmpliament el deure de possibilitar a la seua ciutadania l'exercici del dret d'accés a la justícia, i posa el focus a assegurar la millora d'aquest accés a la que pretén que siga, per aquesta raó, una justícia de qualitat, assumint, entre altres reptes importants, el consistent en el “foment d'una mediació (també) de qualitat, capaç de resoldre els conflictes que puguen sorgir en una societat moderna i complexa com l'actual”.

Així, i amb el propòsit declarat de possibilitar l'“accés a una justícia integral”, l'any 2018, en el pla normatiu, l'acció dels poders públics –en particular, la Conselleria de Justícia, Interior i Administració pública, com a responsable³⁶– ha fructificat en la promulgació de la Llei 24/2018, de 5 de desembre, de mediació de la Comunitat Valenciana –d'ara en avant, LMCV, de 2018–, cridada a regular, en l'àmbit de les seues competències i de conformitat amb la normativa de l'Estat, “el desenvolupament de la mediació en el si de (la) Comunitat autònoma” i a “fomentar entre els seus ciutadans i ciutadanes l'accés a aquest mètode alternatiu de solució dels conflictes”.

És el mateix legislador qui, en el text de la norma, s'ocupa de recordar que està dictada a l'empara de la llei estatal –LMACiM de 2012– i del que preveuen els articles 9.3 i 49.1.36

impulsada, doncs, des de la institució judicial, encara que desenvolupada al marge d'aquesta –això últim encara que tinga com a escenari una sala o un espai físic en la mateixa seu del tribunal– a la recerca de l'acord que, si s'aconsegueix, posa fi al litigi pendent; i, d'altra banda, per la denominada *mediació extrajudicial*, aquella que té l'inici, el desenvolupament i la finalització al marge de la via judicial, abans d'iniciar-se. S'articula, doncs, amb absoluta desconexió del procés, respecte del qual opera com a via alternativa, a la recerca d'una solució consensuada al conflicte. Si s'aconsegueix, aquest acord posa fi a la controvèrsia o la disputa, amb el valor o l'eficàcia de tot pacte privat.

34. *Vid.* exposició de motius de l'LMCV de 2018.

35. La Llei de Catalunya 15/2009, de 22 de juliol, de mediació en l'àmbit del dret privat, i la Llei 1/2011, de 28 de març, de mediació de la comunitat autònoma de Cantàbria, modificada per la Llei 4/2017, de 19 d'abril, referents magnífics esmentats en el preàmbul de l'LMCV de 2018, en els quals diu inspirar-se.

36. És aquesta Conselleria la que, d'acord amb el que disposa l'LMCV de 2018, assumeix el lideratge institucional “fomentant i impulsant els procediments de mediació que es desenvolupen d'acord amb el que preveu aquesta llei”, a la qual, segons el que estableix la mateixa norma, queda adscrit el Centre de Mediació de la Comunitat Valenciana, encarregat de coordinar les actuacions que es duguen a terme en el marc del que disposa la norma i del qual es fa dependre el Registre de persones i entitats mediadores de la Comunitat Valenciana, definit en la norma com l'instrument de publicitat i inscripció voluntària a través del qual es garanteix a la ciutadania l'accés a professionals i a entitats mediadores de contrastada professionalitat, capacitació i formació”.

de l'EACV, sent com és desenvolupament de les “competències en matèria de normativa processal i procediment administratiu derivat de les especialitats de l'organització de la Generalitat [...]”.

El primer dels preceptes esmentats exigeix de la Generalitat Valenciana la disposició dels mitjans o l'articulació de les fórmules precises per a possibilitar una “administració de justícia sense demores indegudes i pròxima al ciutadà” entre els quals, no hi ha dubte, la implantació i el desenvolupament de la mediació està cridat a jugar un important paper; a més –i com s'apunta encertadament des del preàmbul de l'LMCV de 2018– “la Generalitat té competències en multitud d'àmbits o sectors en els quals la mediació pot desenvolupar els seus efectes, com a mitjà autocompositiu per a la resolució de conflictes” i, com a mostra, la competència atribuïda en “defensa integral de la família, els drets de les situacions d'unió legalitzades, la protecció del menor d'edat i la integració i l'accessibilitat universal en qualsevol àmbit de la vida pública, social, educativa o econòmica” (art. 10 EACV).

La contribució d'aquesta norma o, més aviat, la realització efectiva de les seues previsions³⁷ a la desjudicialització dels conflictes –no només en el si de la comunitat autònoma, sinó en el conjunt de l'Estat³⁸– és evident, com ho han sigut l'interés i els recursos dedicats a complir el compromís adquirit de “posar a la disposició dels òrgans judicials i de la ciutadania un marc administratiu i una infraestructura que en facilite la instauració progressiva en l'àmbit de la Comunitat Valenciana”; un compromís o, si es prefereix, un deure que els seus responsables assumeixen des de la convicció que, més enllà de servir al fi de descongestionar la justícia, l'ús de la mediació “en tots els sectors de l'activitat humana en què interesse una solució autocompositiva que permeta mantindre les relacions entre les parts” constitueix un valuós instrument de pacificació social; contribueix, en definitiva, a “fomentar la cultura de la pau, del diàleg, de la participació, de la convivència, de la justícia reparadora, de l'escolta i del reconeixement de l'altre, així com la regeneració dels llaços socials” i, en la mesura que repercuteix en la reducció de l'alt nivell de litigiositat i sobrecàrrega d'assumptes judicials, coadjuva en la millora de l'efectivitat de l'Administració de justícia.³⁹

Això explica la importància que la llei valenciana concedeix a l'arbitri de mesures que permeten “intensificar la seguretat jurídica i garantir tant la qualitat com la fiabilitat del sistema, i propiciar així l'augment de la confiança per part de la ciutadania” extremant esforços a “fer possible l'obtenció de solucions responsables, pròpies i eficaces als conflictes, generant més seguretat en el compliment posterior dels acords i afavorint la pervivència de les relacions futures entre les parts en conflicte”.⁴⁰

Implantar, desenvolupar i impulsar un marc jurídic en què incardinar els procediments de mediació presents i els que puguen establir-se en el futur, intrajudicials i extrajudicials, que

37. Són previsions que, com bé assenyala la mateixa llei, no incideixen en aspectes i pressupostos processals, la regulació dels quals correspon a l'Estat en compliment del que disposa l'article 149.1.6 CE (*vid.* ExM de l'LMCV de 2018).

38. CALAZA LÓPEZ, S., Retos de una justicia adaptada a la fragilidad derivada de la pandemia, *Rev. Otrosí, Rev. Ilustre Colegio de Abogados de Madrid*, 2021; LÓPEZ YAGÜES, “Una respuesta procesal...”, *op. cit.*, pàg. 149; PILIA, C., “Desde la emergencia COVID a las reformas estructurales del derecho civil en sentido solidario”, *Pandemia y Derecho. Una visión multidisciplinar*, (LLORENTE SÁNCHEZ-ARJONA y MARTÍNEZ-GIJÓN MACHUCA), Múrcia, 2021, pàg. 188 i 189.

39. *Vid.* apartat I del preàmbul de l'LMCV de 2018.

40. Ídem.

es desenvolupen en l'àmbit territorial de la Comunitat Valenciana és l'ambició objectiu perseguit amb aquesta valuosa norma⁴¹ que, malgrat el poc temps transcorregut des que es va promulgar⁴² —encara que dur, arran de les circumstàncies tan atroces que s'han esdevingut i que han desembocat en la crisi, de tot ordre, que des de l'any 2020 assota la Comunitat, el conjunt del país i de la societat internacional— pot considerar-se complit.

4. Sobre la instauració dels mitjans necessaris per a l'eficàcia i la sostenibilitat del sistema.

Com s'avançava, eix fonamental de la reforma projectada en la futura Llei (estatal) de mesures d'eficiència processal i clau de la transformació del tradicional model de justícia civil que aquesta pot operar és, sens dubte, la inserció, juntament amb el procés judicial, d'una suma d'instruments i mètodes de resolució de conflictes, la nota comuna dels quals és la d'estar fundats en l'acord dels subjectes implicats en el conflicte a resoldre. Els MASC, efectivament, constitueixen un grup nodrit de mètodes o instruments cridats a oferir a la ciutadania noves vies per a resoldre les seues controvèrsies que se sumen a la judicial, que poden i, de fet, aporten qualitat a la justícia i més satisfacció al justiciable.

Des de la meua opinió personal, no obstant això, resulta una incoherència que des de la flamant exposició de motius de la (potser ràpida) Llei de mesures d'eficiència processal s'afirma que aquestes fórmules han d'inserir-se en el sistema de justícia —idea que compartisc— i no crear les condicions que permeten que queden, efectivament, a l'abast de la ciutadania dins del mateix servei públic de justícia, particularment quan el seu ús s'imposa com a exigència prèvia a l'accés a la via judicial.

Al marge de l'opinió que meresca aquesta opció legislativa, és clar que establir com a preceptiu l'intent d'acord entre les parts en conflicte obliga no només a articular les mesures que permeten fer factible l'observança d'aquesta exigència, sinó a afrontar els efectes que comporta la seua imposició.

En aquesta imposició generalitzada i acrítica, de l'ús de qualsevol de les fórmules que integren la suma heterogènia dels considerats MASC,⁴³ d'una banda, i en la falta de gratuïtat en

41. Per la seua importància, és interessant portar a aquestes línies la indicació que conté la mateixa llei, de ser la seua regulació general i flexible, amb la finalitat de permetre instaurar un marc general per als procediments mediadors que es vagen desenvolupant en l'àmbit de les competències assumides estatutàriament, sense perjudici de les possibles particularitats sectorials; i afegir que, tot i que en alguns àmbits s'utilitza el terme *mediació*, aquest s'associa a activitats o funcions que no s'ajusten al procediment que regula aquesta llei o que ja tenen una normativa sectorial pròpia que preveu procediments específics de mediació. En aquests casos, com succeeix amb la mediació intercultural, regulada en la Llei 15/2008, de 5 de desembre, de la Generalitat, d'integració de les persones immigrants en la Comunitat Valenciana, aquesta llei tindrà caràcter supletori (*vid.* apartat III del preàmbul de l'LMCV de 2018).

42. No per obvi és menys important recordar la situació crítica, no només sanitària, sinó també social i econòmica, a la qual ha de fer-se front des de la irrupció de la pandèmia provocada pel coronavirus (COVID-19) i els seus efectes devastadors, en el si de la nostra comunitat autònoma, i en el conjunt del país i de la comunitat internacional, des de començaments de l'any 2020 i fins hui, quan la crisi —de tot ordre— continua viva.

43. Amb aquesta previsió, el legislador fa un "pas de gegant" amb el qual s'allunya de la fórmula proposada en el marmés ALIM de 2019, que, encara que referit exclusivament a l'exigència d'intentar la mediació —a diferència del PLMEP, que remet a qualsevol dels considerats MASC, incloent-hi la mediació— va limitar a un generós quadre d'assumpes en

l'accés a aquests mètodes de resolució de controvèrsies previstos, d'una altra, tenen la base les reticències plantejades al model de justícia proposat pel PLMEP.

Les línies següents acullen algunes idees i conclusions entorn d'aquests dos aspectes crítics del nou model a implantar, als quals l'Administració prestacional ha de fer front amb l'eficàcia i l'eficiència que s'espera d'aquesta.

4.1. El recurs a la mediació com a requisit de procedibilitat i els seus efectes. Anàlisi i valoració crítica

Valorar críticament aquesta sort "d'obligatorietat" o, millor, de "voluntarietat mitigada" en l'accés a la mediació prevista en el PLMEP és qüestió que aborde des de la convicció, d'una banda, que la norma no imposa sinó l'exigència del seu intent de ser la mediació el MASC emprat, mitjançant la celebració de l'anomenada sessió inicial, sense imposar la continuïtat de l'activitat negocial ni l'adopció d'acords necessària, i, d'una altra –en coherència clara amb l'anterior– que aquesta imposició no ha d'entendre's fallida a la garantia de "voluntarietat" consubstancial a tot MASC, ni conculcació o límit al dret a la tutela judicial efectiva consagrat en l'article 24 CE.

No cal dir que l'opció del legislador estatal que conté l'article 6 de l'LMACiM ha sigut l'afirmació, sense reserves, de la voluntarietat del procediment de mediació que arbitra; voluntarietat que, efectivament, és present en l'inici –la iniciativa d'una o totes dues parts i la "invitació" del jutgador són les vies a través de les quals s'accedeix a aquesta– en el seu desenvolupament, ja que, si en algun punt del procediment les parts consideren inviable l'acord o, per una raó diferent, decideixen no continuar, també voluntàriament poden abandonar-lo, i en la finalització, atés que en absolut s'imposa a les parts l'exigència d'arribar a l'acord.

Així, i d'acord amb el que disposen els articles 10 i 13 de la vigent LMACiM, al tancament d'aquestes pàgines, les formes o les vies d'inici de la mediació en l'ordenament jurídic espanyol poden reconduir-se a dos; la primera, la iniciativa de les parts o els subjectes de la disputa, en el que pot entendre's com a "mediació voluntària",⁴⁴ instada pels protagonistes del conflicte, de comú acord o a partir de la proposta d'una d'aquestes, seguida de l'acceptació voluntària de l'altra, abans o després de l'inici del procés i durant la litispendència; la segona és la "derivació judicial" articulada a partir de la invitació dirigida pel jutgador a les parts a servir-se de la mediació com a recurs previ a l'inici de la via jurisdiccional.

En síntesi, la voluntarietat és nota consubstancial a aquest mètode no adversarial de resolució de conflictes i, en conseqüència, principi vertebrador del procediment que acull l'LMACiM. La voluntarietat regeix des de l'inici fins a la finalització, en cadascuna de les fases

matèria de dret disponible la imposició d'aquest pressupost, de manera que la voluntarietat en l'intent prevalia en la resta de matèries o assumptes que, també –no s'oblida– podrien portar-se a mediació per derivació judicial.

44. Aquesta primera fórmula admet, al seu torn, la possibilitat que l'accés i el desenvolupament de la mediació procedisca de la voluntat de les parts manifestada abans i després de l'inici del procés judicial, això és, per conseqüència de l'existència d'un pacte o una clàusula contractual, o per raó de la voluntat de les parts posterior al sorgiment del conflicte o la disputa.

o moments en què aquest s'estructura, sense solució de continuïtat.⁴⁵ Així, a diferència del que succeeix en la fórmula arbitral –en què, una vegada subscrit l'anomenat conveni arbitral, les parts no poden, excepte de comú acord, eludir el procediment i el resultat, i queden vinculades pel contingut del laude–, en la mediació les parts gaudeixen de llibertat per a iniciar-lo i mantindre-s'hi o, contràriament, retirar-se'n en qualsevol moment, i no poden ser compel·lides a concloure un acord. Si, en contra del que és desitjable, no aconseguen una solució consensuada, tindran expedida la via judicial o arbitral a l'efecte de donar una solució definitiva a la disputa.⁴⁶

Aquest escenari –ja s'avançava– sembla pròxim a canviar de manera substancial.⁴⁷ El pas de la plena voluntat de les parts a una sort d'imposició de l'intent de mediació o d'algun altre dels considerats MASC com a pressupost de procedibilitat –semblant a la *mandatory mediation*– sembla imminent.⁴⁸

En resum –i són paraules de GARCÍA VILLALUENGA i VÁZQUEZ DE CASTRO que faig pròpies–, la norma determina una sort de voluntarietat “atenuada o mitigada” de la mediació, després de convertir el seu intent en requisit previ a l'accés a la via jurisdiccional.

Encara que s'anotava *supra*, convé reiterar que recórrer a la mediació, com a pas previ al litigi judicial, resulta preceptiu en els termes o amb l'abast que el mateix text del PLMEP assenyalava; insistisc, per això, en la idea que aquesta imposició legal de l'intent d'aconseguir l'acord com a requisit previ a la interposició de la demanda⁴⁹ no es tradueix o comporta l'exigència a les parts de sotmetre el seu conflicte a mediació; en cap cas implica, per a aquestes, l'obligació de portar avant aquest procediment ni, per descomptat, la de consensuar una solució arribat el seu fi.

D'això s'infereix que aquesta sort d'“obligatorietat” d'acudir a la mediació comporta l'exigència dirigida als actors del conflicte d'observar una conducta favorable a possibilitar l'articulació d'aquesta fórmula, com és la de participar activament en el desenvolupament d'una pri-

45. El PLMEP –que continua la tramitació parlamentària i que sembla pròxima a la culminació– obligarà a corregir els termes en què ha d'entendre's la coneguda “voluntarietat”, particularment pel que fa a l'inici de la mediació dirigida a resoldre la major part dels conflictes propis de l'ordre jurisdiccional civil.

46. *Vid.* art. 6, apartats 1 i 3, de l'LMACiM.

47. Fructifique o no la reforma, la veritat és que l'esquema estructurat entorn de la voluntat de les parts i la decisió del jutgador com a possibles maneres d'iniciar la mediació es manté, amb l'addició o el retoc que suposa l'accés a aquest mètode a partir de l'observança del que, tal com s'explica immediatament, constitueix un pressupòsit de procedibilitat; així doncs, en un futur immediat, amb tota probabilitat seran tres les vies a través de les quals pot arribar-se a la mediació, a saber, el que representa la voluntat de les parts, el que resulta de la voluntat del jutgador i l'impost per voluntat del legislador.

48. Això, no n'hi ha dubte, obligarà a donar una nova redacció a l'article 6 de l'LMACiM, de la qual desapareix la referència oberta a la voluntarietat, com a principi rector per a, en el seu lloc, assenyalar que “la mediació és un dels mitjans adequats de solució de controvèrsies a què les parts poden acudir per a intentar trobar una solució extrajudicial a la seua (disputa) i complir el requisit de procedibilitat que preveu l'article 403.2 de la LEC”.

49. Tal com assenyalava expressament el PLMEP, el requisit de procedibilitat s'entendrà complert “amb la celebració, almenys, d'una sessió inicial davant del mediador, sempre que quede constància [...] de l'objecte de la controvèrsia i que les parts formulen la seua proposta inicial de mediació”, raó per la qual, coherentment, el que pugui arribar a ser nou article 17.1.3 de l'LMACiM –que regula el contingut de la sessió– imposa a aquelles com a exigència, manifestar durant aquesta l'objecte de la controvèrsia i, el mateix article 17, apartats 2 i 3, determina la manera com ha de quedar acreditat l'intent, amb el mateix objecte.

mera sessió –la inicial– que, no cal dir-ho, tindrà per objecte permetre'ls conèixer no només l'existència i les característiques d'aquest mètode, sinó –i particularment– els avantatges que pot reportar usar-lo per a gestionar o resoldre el conflicte concret que els afecta; avantatges que, en l'escenari perfecte que obri l'acord, bé poden resumir-se en l'obtenció d'una solució alternativa a la resposta judicial que resultaria del procés, no només més ràpida i econòmica que la que aquest ofereix, sinó ajustada a les seues necessitats i mútuament acceptable.

Res impedeix, no obstant això –s'insisteix–, que després de la primera trobada o el desenvolupament efectiu de la sessió inicial, els subjectes en conflicte resolguen lliurement no iniciar la mediació. Si una o les dues parts, una vegada manifestat l'objecte de la controvèrsia, decideixen no prosseguir el procediment, en aquest punt haurà de considerar-se esgotat l'intent de mediació i, per tant, realitzada activitat suficient per a entendre observat el requisit de procedibilitat que obri l'accés a la via judicial.

Com calia esperar, l'anterior constitueix una opció legislativa que ha rebut aplaudiments, però també crítiques importants que han avivat la discussió no tant sobre la solvència d'aquesta fórmula autocompositiva, ni de l'oportunitat o la conveniència d'incloure-la en el sistema judicial, com de l'ajust o la fidelitat de la fórmula que acull els que són eixos vertebradors o principis consubstancials a la mediació, com a mètode. En particular, es discuteix si comporten trencament de la nota de voluntarietat, un debat que s'estén a la qüestió sobre el seu perfecte ajust constitucional, davant del dubte de la possible col·lisió amb el dret fonamental a la tutela judicial efectiva consagrat en l'article 24.1 CE.⁵⁰

En qualsevol cas, deixant al marge la nostra preferència per l'arbitri de fórmules de resolució de controvèrsies acollides pel justiciable per convicció, i no per imposició, convé qüestionar-se si l'opció per generalitzar l'exigència del seu ús –en una sort de “popularització”, no del tot coherent, de l'ús d'aquestes fórmules– deixant només al criteri del justiciable l'elecció del mètode concret a través del qual arribar a l'acord, sense una anàlisi o una avaluació prèvies del conflicte a resoldre, condueix o no a una millora de la qualitat en l'accés a la justícia.

Portar l'obligatorietat en la gestió i la resolució de tot conflicte en matèria civil –no exceptuat o exclòs, és clar– sense atendre'n la naturalesa i les circumstàncies, o les que concerneixen els subjectes als quals afecta, en definitiva, qualsevol que siga el tipus de controvèrsia a abordar i, indiscriminadament, a través de mètodes o instruments clarament dispars, no sembla el més encertat. El risc de fracàs és evident i naix només de la possibilitat que, de resultes de la imposició, el justiciable se servisca no del mecanisme o l'instrument més adequat o idoni, a la vista de la naturalesa i les circumstàncies del conflicte a resoldre, sinó del mètode més ràpid, senzill i econòmic.^{51 52}

50. Sobre el particular, vegeu LÓPEZ YAGÜES, V., “Mediación y otros MASC”, en *Técnicas y procedimientos de mediación, de la teoría a la práctica*, (dir. GARCÍA VILLALUENGA i VÁZQUEZ DE CASTRO), ed. Aranzadi, Navarra, 2022, pàg. 152 a 154.

51. En aquest plantejament, no perd de vista la importància que aquesta ponderació sobre la idoneïtat del mètode incloga la suma de valors intangibles que aporta la mediació, però seria un error no reconèixer com a realitat que, en molts casos, són ignorats o es col·loquen en un segon pla. Aquesta i altres conclusions valuoses recull GORJÓN GÓMEZ en l'obra *Mediación, su valor intangible y efectos operativos*, ed. Tirant lo Blanch, València, 2017.

52. Com assenyala molt encertadament RAMOS MÉNDEZ, el primer i decisiu criteri del qual se serveix el justiciable a l'hora de resoldre acudir o no a la jurisdicció és l'enginyosament denominat “l'indiar econòmic de la litigiositat”. *Vid.* RAMOS MÉNDEZ, F., *Elogio de la nada procesal*, ed. Atelier, Barcelona, 2018, pàg. 297; coincideix amb la seua opinió

Imposar de manera indiscriminada l'ús preceptiu d'aquestes fórmules –o, si més no, l'intent– fent recaure sobre la ciutadania i, en particular, sobre un sector d'aquesta, probablement majoritari, que compta amb recursos econòmics limitats, encara que no prou per a ser beneficiaris d'una justícia gratuïta, sense acompanyar, en compensació al seu ús, beneficis de caràcter fiscal o altres que servisquen de pal·liatiu a aquesta despesa, no sembla la millor estratègia. Error greu, al nostre judici, és obviar la configuració d'incentius reals a l'ús de la mediació i altres MASC que prioritzen la consecució d'acords extrajudicials, en contraprestació a l'estalvi que, per al servei públic de justícia, suposa canalitzar la resolució de les controvèrsies a través de fórmules negocials.

L'establiment d'incentius no només econòmics, però particularment, resulta inexcusable si es desitja que aquestes fórmules siguin una opció prioritària per al conjunt de la ciutadania,⁵³ entre la qual no seran ben rebudes mesures que no fan sinó sobrecarregar l'economia individual, en molts casos malparada, especialment arran de la crisi desfermada al començament de l'any 2020 i amb la qual ha d'afrontar-se la solució a controvèrsies i disputes, en gran part nascudes de la vulnerabilitat que la mateixa crisi comporta.⁵⁴

En definitiva, el dubte que planeja sobre la reforma és si el nou model que proposa permet obrir més i millors vies d'accés a la justícia o, contràriament, es dificulten o es constrenyen, dubte al qual se suma el que resulta d'un segon aspecte crític, com és l'aparent desatenció de la necessitat de facilitar l'accés als MASC en general i a la mediació en particular, a través de la gratuïtat, a les i els ciutadans que reunisquen les condicions que es determinen legalment; una responsabilitat que trasllada a unes certes administracions autonòmiques –i la valenciana n'és una– de la manera que seguidament s'analitza i es valora des d'una perspectiva crítica.

4.2. La importància de la gratuïtat en l'intent i, en certs casos o condicions, de l'ús de la mediació o altres MASC

En línies precedents feia notar la crítica que, al meu entendre, mereix la fórmula prevista en la, sembla que imminent, Llei de mesures d'eficiència processal, que imposa preceptivament l'intent d'una solució consensuada, com a pas previ a la via judicial, sense oferir o facilitar al justiciable l'accés als mètodes o els instruments dels quals servir-se per a aconseguir-la.

CALAZA LÓPEZ, que afig com a criteri el que, per extensió, denomina "llindar temporal de la litigiositat", convençuda que els principals inhibidors de la jurisdicció –parlant amb cruessa– són el temps i els diners. *Vid.* "Una justicia civil de diseño en la boutique del derecho Procesal", en *¿Cuarentena de la Administración de Justicia?*, (DA), ed. Atelier, Barcelona, 2018, pàg. 81.

53. En estudis anteriors a aquest, he manifestat la convicció que establir una àmplia suma d'incentius és un dels elements clau per al ràpid arrelament de les fórmules ADR en el que ha de ser un vertader sistema integrat de justícia civil. En particular, vegeu LÓPEZ YAGÜES, V., "La inserción de la mediación...", *op. cit.*, pàg. 320, i, així mateix, en "Mediación y Proceso judicial ...", *op. cit.*, pàg. 9. Compartisc, en aquest i en molts altres punts, l'opinió de MARTÍN DIZ, F., "Mediación en derecho privado: nuevas perspectivas prácticas", *Revista General de Derecho Procesal de Iustel* núm. 33, 2014, pàg. 37 i 38, que manté en molts treballs posteriors.

54. Sobre el particular, *in extenso*, vegeu CALAZA LÓPEZ, S., *vid.* "La desescalada judicial tras la hibernación provocada por el coronavirus COVID-19", *Legal Today*, Thomson Reuters Aranzadi, 29 d'abril de 2020, i, així mateix, "Plan de choque en la Administración de Justicia tras el estado de alarma", *Legal Today*, Thomson Reuters Aranzadi, 5 de maig de 2020, i "Ejes esenciales de la justicia post-COVID", *Diario La Ley* núm. 9737, 17 de novembre de 2020".

Si segons sembla que la norma dona a entendre la mediació i la resta de MASC s'han de concebre com a instruments integrats en el sistema públic de justícia, des d'aquest s'han d'oferir a la ciutadania, de manera que, de cara a la resolució de la disputa, el potencial justiciable tinga al seu abast i pugua accedir al mitjà o la via que resulte adequat, s'insisteix, com a usuari d'un servei integrat en aquest altre "servei públic de justícia" més ampli.⁵⁵ Això permetria, d'una banda, donar a conèixer als sol·licitants de tutela no només la suma de MASC dels quals poden valdre's, sinó el mètode concret que, per idoni, pot conduir a una solució consensuada, i, d'una altra, la seua acceptació, una vegada coneguen els avantatges que pot reportar-los.

És cert –no s'oblida– que la resolució de conflictes intersubjectius o socials comporta despeses que, en l'àmbit del dret privat, ha d'assumir el justiciable, però ho és també que el cost que comporta l'ús dels MASC que s'imposen legalment haurien d'assumir-lo els subjectes en conflicte en les mateixes condicions en què ho fa del que suposa articular la via judicial. Això últim comportaria, com a primera conseqüència, la necessitat que el cost derivat de la seua "imposició" –bé com a requisit de procedibilitat, bé per derivació judicial– siga un dels conceptes que integren les "costes processals" i, per tant, que el seu cost estiga cobert pel dret a l'assistència jurídica gratuïta, amb la modificació prèvia –en el sentit dit– del que disposa l'article 6 LAJG; dret que, al nostre entendre, correspon i, en conseqüència, ha de garantir-se a tota persona que manque de recursos econòmics suficients per a accedir a la justícia, siga a través del litigi, siga a través d'una de les formes d'autocomposició concebudes com a MASC i, en particular, la mediació.

Correspon a l'Estat assegurar la gratuïtat en el desenvolupament d'algun d'aquests mètodes, encara que diferents, no aliens a la jurisdicció, a tot beneficiari del dret a la justícia gratuïta, amb el superlatiu avantatge que suposa el seu menor cost, en relació amb el que comporta el desenvolupament del procés judicial. Si, efectivament, es confia que l'ús dels MASC suposarà una reducció extraordinària de la despesa que suposa administrar justícia a través de la via jurisdiccional, seria raonable i honest destinar aquest *quantum* d'estalvi a donar suport al que comporta el desenvolupament de la via "consensual" que representen els MASC.

La intenció del legislador estatal, manifestada en la DA 1a del PLMEP, és traslladar a les CA –o, més aviat, a alguna d'aquestes– aquesta responsabilitat, en assenyalar que les "administracions amb competències en matèria de justícia podran establir, si és el cas, tot el que consideren convenient per a sufragar el cost de la intervenció d'aquesta tercera neutral, en tot o en part, amb càrrec a fons públics". Es vulga o no, aquesta previsió dona peu a l'exercici, a dues velocitats o en dos nivells, d'un dret que s'ha de garantir, en condicions d'igualtat, al conjunt de la ciutadania. Més encara, comporta el risc de perpetuar la silenciada, però real i inadmissible, desigualtat regnant en el territori nacional, pel que fa a l'exercici del dret d'accés a la justícia pels i les ciutadanes d'aquest país.

55. "En un Estat civilitzat, anomenat a si mateix "Social", en el qual la llibertat és valor suprem (art. 1 CE) –com molt encertadament assenyala ORDEÑANA–, l'eficàcia de la justícia es converteix en criteri rector en la configuració i el funcionament de qualsevol mecanisme per a obtindre-la". *Vid.* ORDEÑANA GEZURAGA, I., "¿Quién le pone el cascabel al gato? O sobre la necesidad de constitucionalizar las técnicas extrajurisdiccionales en nuestro ordenamiento jurídico y una propuesta abierta al debate", *Revista vasca de derecho procesal y arbitraje*, 2018, vol. 20, núm. 3.

La Generalitat Valenciana, salvant l'important obstacle que això representa, ha donat forma a un sistema de mediació gratuïta, a la regulació del qual dedica un extens capítol VIII del Reglament de mediació de la Comunitat Valenciana, aprovat pel Decret 55/2021, de 23 d'abril, del Consell (d'ara en avant, RMCV).

Conformement a les previsions que conté aquesta norma, l'Administració valenciana confeïx el dret a accedir a aquest recurs i servir-se'n de manera gratuïta a les persones que, amb una sol·licitud prèvia i per reunir les condicions que preveu l'article 41 RMCV, obtinguen el reconeixement d'aquest benefici, el contingut del qual detalla l'article 40 RMCV.

Així, la titularitat del dret es reconeix a persones físiques o jurídiques que el sol·liciten i complisquen els requisits necessaris per a ser beneficiàries del dret a l'assistència jurídica gratuïta, establits en la Llei 1/1996, de 10 de gener, d'assistència jurídica gratuïta, o tinguen reconegut el dret a l'assistència jurídica gratuïta per la comissió d'assistència jurídica gratuïta corresponent.

A més, i amb el propòsit clar d'ampliar el nombre de ciutadans i ciutadanes que puguen valdre's d'aquest dret, estén el benefici a les "persones amb discapacitat que assenyalen l'article 4.2 del Reial decret legislatiu 1/2013, de 29 de novembre, pel qual s'aprova el text refós de la Llei general de drets de les persones amb discapacitat i de la seua inclusió social, respecte de procediments de mediació que guarden relació amb les circumstàncies de salut o de discapacitat", així com "a les persones que tinguen a càrrec seu les persones indicades anteriorment, i en els mateixos termes quan actuen en el seu nom i interès, sempre que es tracte de procediments de mediació que guarden relació amb les circumstàncies de salut o de discapacitat".

Finalment, el reconeixement del dret a la mediació gratuïta s'estén a les "víctimes, directes i indirectes, definides de conformitat amb el que disposa la Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delictes, en els processos que tinguen vinculació amb de la seua condició de víctimes, deriven o siguen conseqüència d'aquesta".

La generositat del contingut del dret a accedir a la justícia –si se'm permet la llicència– a través del desenvolupament d'un procediment de mediació gratuït, segons el que disposa l'article 40 RMCV, comprén per a les persones que, sent part en aquest procediment, tinguen (prèviament) reconegut aquest benefici, la gratuïtat de les actuacions professionals realitzades per la persona mediadora en el procediment de mediació per al qual ha sigut designada pel Centre de Mediació de la Comunitat Valenciana.

Així mateix, el dret cobreix l'ús i l'aprofitament, si és el cas, d'espais accessibles i infraestructures públiques del Centre de Mediació, necessàries per a poder celebrar les sessions de mediació gratuïta, de conformitat amb el que disposa l'article 3 de la Llei 24/2018.

En definitiva, atorga un benefici que s'estén a les actuacions professionals de desenvolupament d'aquest mètode⁵⁶ incloses en l'àmbit d'aplicació que defineix l'article 2 de l'LMCV de 2018, i amb les condicions i els requisits previstos reglamentàriament; un benefici, en forma

56. Art. 39.6 RMCV, la Generalitat subvencionarà les actuacions de la persona mediadora designada pel Centre de Mediació, previstes en la Llei 24/2018 i en l'article 45 del reglament, realitzades en un procediment de mediació respecte de la part o parts que tinguen reconegut el dret a la mediació gratuïta.

de subvenció, consistent en una ajuda econòmica “destinada a sufragar les actuacions [...] següents: a) les sessions d'un procediment de mediació, una vegada finalitzat, incloent-hi la sessió o sessions informatives realitzades, respecte de la part o parts que tinguen reconegut el dret a la mediació gratuïta; b) la sessió o sessions informatives sense celebració posterior d'un procediment de mediació, respecte de la part o parts que tinguen reconegut el dret a la mediació gratuïta (vid. art. 45 i 46 de l'RMCV de 2021).

5. Implantació, desenvolupament i foment de la mediació com a clau d l'enfortiment del servei públic de justícia

Com es feia notar en epígrafs anteriors, el model de justícia pel qual aposta el (pre)legislador nacional en la Llei de mesures d'eficiència processal pretén fer d'aquesta un “servei públic” eficient i sostenible en el qual el desenvolupament del litigi judicial resulte *ultima ratio*, i això fa inexcusable l'ampliació, la simplificació i la millora de les vies d'accés a la que es pretén que siga una justícia de qualitat. En particular, possibilitar el coneixement, l'ús i l'arrelament entre la ciutadania de la mediació –i altres MASC– és la fórmula idònia per a assolir aquest i altres alts fins, en què la Generalitat està fermament compromesa.

Una de les grans fites en aquesta trajectòria cap a la consecució del fi últim de millora de la qualitat de la justícia que guia l'activitat dels poders públics valencians és l'articulació d'un ambiciós projecte denominat “justícia de proximitat”. Dins d'ell s'inclou el JUSTIPROP, coadjuvant en la consecució de la tan anhelada millora de la qualitat de la justícia o, si es prefeix, la conversió en una justícia eficaç, eficient, àgil i pròxima a la ciutadania. I el designat sota l'acrònim MEDIAPROP, dirigit a aproximar la mediació als i les ciutadanes de la Comunitat, facilitant als potencials justiciables el coneixement d'aquest mètode⁵⁷ i assegurant l'accés en condicions d'igualtat, així com a impulsar el desenvolupament dels procediments de mediació a la CV mitjançant la creació d'espais idonis i la posada a la disposició dels mitjans materials i personals necessaris.

L'un i l'altre són projectes recents –presentats a la societat valenciana el mes de febrer de 2022– l'engegada dels quals té per objecte, en definitiva, garantir a la ciutadania l'accés als nombrosos serveis de l'Administració de justícia; projectes la dimensió dels quals mereix una anàlisi profunda i detinguda que la limitació de l'objecte i l'extensió d'aquest treball impedeix abordar. Per això, n'hi ha prou portant a aquestes línies breus el seu reconeixement com a expressió d'una –i no menor– de les accions empreses, i pot dir-se que culminades, en les quals s'ha materialitzat l'esforç d'aquesta comunitat autònoma en el desenvolupament de les competències assumides, particularment en matèria d'accés a la justícia i desenvolupament dels drets fonamentals.

En paraules del legislador valencià, que compartisc i faig pròpies, el desenvolupament de procediments de mediació contribueix a “fomentar la cultura de la pau, del diàleg, de la participació, de la convivència, de la justícia reparadora, de l'escolta i del reconeixement de

57. Com bé adverteixen GARCÍA VILLALUENGA, L. i VÁZQUEZ DE CASTRO, E., la justícia “és un dels àmbits en què al ciutadà se li fa difícil confiar, per no dir que tenen desconfiança cap a un servei mancat de suport institucional”. Vid. “La mediación a debate en Europa ¿Hacia una voluntariedad mitigada?”, *Anuario de mediación y solución de conflictos*, (DA), Madrid, 2015, pàg. 22 i 25.

l'altre, així com la regeneració dels llaços socials”, sense oblidar que “la promoció d'aquesta mena de mecanismes alternatius o complementaris repercuteix en la reducció de l'alt nivell de litigiositat i sobrecàrrega d'assumptes judicials, i contribueix així a millorar l'efectivitat de l'Administració de justícia”.⁵⁸ La creació i l'engegada dels serveis oferits des dels punts d'informació MASC que, en el marc de la Comunitat Valenciana, representen els anomenats SOM (serveis d'orientació en mediació) formen part d'aquesta valuosa estratègia dirigida a complir fidelment el deure i la responsabilitat assumida en virtut del que disposa, entre altres, el conegut article 9 de l'Estatut d'Autonomia, que, malgrat els seus quaranta anys d'història, cobra vida en el dia a dia.

Diu, a més –i diu bé–, el preàmbul de l'LMCV de 2018 que “no totes les controvèrsies o les disputes jurídiques requereixen ser dirimides davant de la jurisdicció, i no només per raons d'economia, celeritat i eficiència o sostenibilitat del sistema”, i és cert –com també assenyalat– que, en un bon nombre de casos, “la gestió i la resolució del conflicte només s'aconsegueix amb la participació dels protagonistes en la solució” i la mediació és fórmula que, a través del diàleg i sobre la base de l'acord, els permet donar forma a una solució mútuament satisfactòria amb la qual posar fi a la disputa.⁵⁹

En aquesta nota, consubstancial a la seua naturalesa, pot situar-se l'eix entorn del qual giren els avantatges predicables de la mediació⁶⁰ com a mètode adequat de solució de controvèrsies.⁶¹ En aquest, les parts conserven íntegre el control sobre el resultat del procediment, i són lliures d'oferir, acceptar o rebutjar tot possible acord. Per això, és un mètode idoni per a conduir els subjectes del conflicte cap a una solució adequada als seus interessos que, per aquesta raó, accepten i amb la qual aconsegueixen posar fi al conflicte que els separa, característica aquesta per la qual la mediació avantatja particularment les fórmules heterocompositives en les quals resulta difícil –si no impossible– que la resposta al conflicte, en forma de sentència o laude arbitral, satisfaga els drets i els interessos de les dues parts; estimar la pretensió d'una implica desestimar la contrària, a excepció de la possible estimació parcial de les dues pretensions, resultat aquest últim que tampoc evita la frustració que suposa per a qualsevol d'aquestes una decisió percebuda com a contrària als seus interessos i, per tant, desfavorable o no desitjada.

Així mateix, davant de la incertesa de la decisió judicial o arbitral, la seguretat que ofereix l'autogestió del conflicte en què consisteix la mediació permet construir acords amb els quals, juntament amb la solució a la disputa concreta plantejada, les parts aconsegueixen posar fi al conflicte que les separa, i s'evita així el ressorgiment del conflicte o el naixement

58. *Vid.* apartat IV del preàmbul de l'LMCV de 2018.

59. SOLETO MUÑOZ, H., “La mediación, tutela adecuada en los conflictos civiles”, en *Tratado de mediación*. Tom I. *Mediación en asuntos civiles y mercantiles*, (DA), ed. Tirant lo Blanch, València (2017), pàg. 20.

60. Una anàlisi més detallada i profunda sobre els avantatges i els inconvenients apreciables en l'articulació dels diferents MASC i, en particular, de les forteses i les febleses de la mediació, pot veure's en LÓPEZ YAGÜES, V., “Mediación y otros MASC”, capítol 3 de l'obra col·lectiva, *Habilidades y procedimientos de Mediación*, ed. Aranzadi, Navarra, 2022, pàg. 191 a 207.

61. En realitat, com assenyalat tan encertadament RAMOS MÉNDEZ, l'eficàcia és, en gran manera, una concepció subjectiva, en la mesura que resulta d'una percepció individual del justiciable, i la seua satisfacció, per tant, és igualment subjectiva. *Vid.* “La eficacia del proceso”, en *Justicia: Revista de Derecho Procesal*, 1982, núm. 2, pàg. 21.

de noves controvèrsies que deriven d'aquesta primera. En definitiva, les parts adquireixen o, si es prefereix, recuperen el protagonisme en la gestió i la resolució del conflicte, donant forma a una solució ajustada a les seues pròpies necessitats i interessos, que ambdues consideren justa. En aquest sentit, s'afirma –i no sense raó– que la mediació és un mètode que permet “realitzar el valor de justícia en el cas concret”.

La mediació –i aquesta és una altra de les fortaleses d'aquest mètode– obri a les parts la possibilitat d'anar més enllà de les estrictes solucions legals per a servir-se d'unes altres, ajustades en tot cas a dret, amb les quals satisfer les seues necessitats i interessos; constitueixen les comunament designades –per pràctics i també teòrics– “solucions creatives” construïdes per les parts i, s'insisteix, concordes amb la norma, però alliberades del seu encotillament; solucions, en definitiva, diferents de les previstes en abstracte pel legislador i ha de reflectir la resposta judicial. A més, la mediació permet endinsar-se en les diferents qüestions que conformen o incideixen en el conflicte i resoldre'n tots els aspectes, i no només els externs i/o amb transcendència jurídica. En aquesta es treballa amb més profunditat, amb la finalitat d'abordar de manera íntegra el conflicte, com a fenomen complex.

Transsumpte d'això i nou avantatge que reporta o pot reportar el desenvolupament de la mediació és la transformació i la millora de la relació entre els subjectes involucrats en el conflicte. La intervenció de la persona mediadora té com a primer objectiu facilitar la comunicació entre les parts, fins i tot restaurar-la en els casos en què s'ha deteriorat o trencat; possibilita l'entesa mútua i millora la qualitat de les relacions entre les parts enfrontades, i estableix les bases per a construir acords presents i de futur. D'ací ve que l'èxit de la mediació no haja de mesurar-se en termes exclusivament quantitius, en atenció al nombre de procediments finalitzats amb acord; la mera consecució d'acords parcials facilita la resolució de la controvèrsia, si és el cas, en la via judicial i, en la mesura que aconseguisca pacificar el conflicte, concloure sense acord és, també, un resultat exitós.

Això últim revela la mediació com a mètode idoni de resolució de conflictes en casos en què resulte necessari o convenient preservar la relació preexistent entre les parts⁶² i deteriorada pel conflicte que, difícilment, el pas pel jutjat i la sentència aconseguen restaurar. L'ús per la persona mediadora de tècniques i estratègies específiques facilita l'acostament de les parts i la restauració del diàleg, potser interromput o poc fructífer, que impedeix la col·laboració i l'avanç cap a un eventual acord; a més, el clima de col·laboració que aconseguix la mediació permet minimitzar el cost emocional que comporta el conflicte i la seua gestió, i obri les portes a una (eventual) solució consensuada.

A les anteriors se suma com a avantatge, i no menor, la minimització d'altres costos, com ara l'econòmic i, en relació estreta, el derivat de l'impacte negatiu del temps que altres fórmules o instruments de resolució de conflictes –i, particularment, el litigi judicial– comporten; d'ací la seua idoneïtat com a mètode en els casos en què, des d'una perspectiva clarament econòmica del dret, acudir al procés judicial implica una despesa, potser inassumible, no només econòmica, sinó temporal o mesurada en termes de pèrdua d'oportunitats, que la mediació

62. Sobre el particular, vegeu PÉREZ DAUDÍ, V., “La imposición de los ADR *ope legis* y el derecho a la tutela judicial efectiva”, *InDret* 2/2019, pàg. 6.

permet reduir extraordinàriament.⁶³ Constitueix, sens dubte, una via menys onerosa d'accés a la justícia, no només en termes d'estalvi econòmic, sinó de temps invertit en el conflicte i la seua solució, irrecuperable qualsevol que siga la decisió aconseguida en la via judicial. La dilació que pateix el desenvolupament del litigi, particularment en l'ordre jurisdiccional civil que interessa ací, implica un cost més alt, ja per si mateix elevat, que comporta la substanciació del plet, tant per als justiciables com per a l'Administració de justícia i l'Estat en conjunt, en detriment de la capacitat de fer front a altres serveis públics igualment essencials.

La major lentitud i carestia del procés judicial fan de la mediació una fórmula valuosa per a gestionar i resoldre conflictes en què la celeritat de la solució amb la qual posar fi a la disputa resulte essencial. No s'escapa que, en el revers d'aquesta realitat, s'amaga el risc d'usar-la amb fins dilatoris, en l'intent de retardar una potencial sentència judicial adversa, si bé és un risc que la mateixa llei pot neutralitzar amb l'arbitri de mesures que dissuadisquen o impedisquen aquestes conductes que, d'altra banda, no s'escapen a la detecció de la persona mediatadora, que, en aquest punt, posaria fi unilateralment al procediment de mediació que condueix.

En l'extrem oposat, si a aquesta voluntat de les parts de donar una solució ràpida a la controvèrsia se suma, com a fonamental, la de preservar la confidencialitat o, si es prefereix, la d'evitar la publicitat de l'existència de la disputa i la seua solució, poca discussió admet la idoneïtat de la mediació com a mètode. El caràcter confidencial del procediment de mediació beneficia els subjectes involucrats en el conflicte que desitgen o requereixen evitar els efectes que poden comportar la publicitat del procés judicial o altres fórmules de solució. La confidencialitat evita que el conflicte o la disputa, i les persones a les quals involucra, queden exposats i siguen focus d'atenció de subjectes aliens, amb el que això comporta d'afecció a la seua esfera de drets i la possible generació de danys i perjudicis, a vegades, irreparables.

Eficàcia, sostenibilitat, resiliència, diàleg i confiança són les bases sobre les quals, al nostre judici, ha d'assentar-se el sistema de justícia que requereix la societat espanyola i valenciana del segle XXI, i un servei públic de justícia –i és idea de partida de l'exposició de motius del PLMEP– capaç “d'oferir a la ciutadania, la via més adequada per a gestionar la seua controvèrsia o controvèrsies”, amb el menor cost –econòmic i temporal– i la major satisfacció dels interessos i les necessitats dels sol·licitants de tutela, juntament amb la llibertat conscient i la igualtat de condicions en l'elecció del mètode del qual valdre's, en la confiança que aquesta fórmula proporciona “qualitat a la justícia i satisfacció a la ciutadania”.

Fomentar el coneixement i l'ús de la mediació resulta determinant en l'expansió de la cultura de la pau i, per tant, en la consecució de l'alt objectiu de l'Agenda 2030, consistent a promoure societats justes, pacífiques i inclusives. La meta és clara, el camí... també.⁶⁴

63. El factor temporal és, en opinió de CALAZA LÓPEZ, “el corazón de los MASC, su verdadero potencial, su virtud más evidente, su principal fortaleza”. *Vid.* “El proceso judicial ...”, *op. cit.*, pàg. 6 i 7. De la mateixa opinió, ÁLVAREZ ALARCÓN, A., “La mediación desde el punto de vista jurídico procesal”, *Mediación y Derecho*, (coord. GARCÍA MOLINA - ÁLVAREZ ALARCÓN), ed. Aranzadi, Cizur Menor (Navarra), 2020, pàg. 57.

64. Aquest treball s'emmarca en el projecte R+D+I de generació de coneixement i enfortiment científic i tecnològic, titulat Empresa i procés. Investigació i cooperació, del Ministeri de Ciència i Innovació, l'autora del qual n'és investigadora principal, amb la referència PID2020-119878GB-I00.

6. Bibliografia

ÁLVAREZ ALARCÓN, A., "La mediación desde el punto de vista jurídico procesal", *Mediación y Derecho*, (coord. GARCÍA MOLINA - ÁLVAREZ ALARCÓN), ed. Aranzadi, Cizur Menor (Navarra), 2020

BARONA VILAR, S., "Justicia integral y 'Access to Justice'. Crisis y evolución del Paradigma", en *Mediación, arbitraje y Jurisdicción en el actual paradigma de justicia*, Cizur Menor (Navarra), 2016

BARONA VILAR, S., "ADR y jurisdicción, de vidas paralelas a su integración en el paradigma de justicia del siglo XXI. Una reflexión acerca de sus retos y peligros con ojos de mujer", (DA), *Justicia con ojos de mujer. Cuestiones procesales controvertidas*, Tirant lo Blanch, València (2018).

BENNET, G., *Mediation practice guide. A handbook for resolving business disputes*, 1998 (per l'American Bar Association). Trad. *Guía práctica de la mediación*, ed. Paidós, Buenos Aires, 2001

CALAZA LÓPEZ, S., "El proceso judicial como *ultima ratio*: de la alternatividad a la obligatoriedad de los 'medios adecuados de resolución de conflictos'", en *Un modelo de justicia para el siglo XXI: Justicia alternativa, Justicia negociada, Justicia informal*, (ROCA MARTÍNEZ, dir), ed. Tirant lo Blanch, 2021

CALAZA LÓPEZ, S., "Retos de una justicia adaptada a la fragilidad derivada de la pandemia", *Otrosí* (rev. Ilustre Colegio de Abogados de Madrid), 2021

CALAZA LÓPEZ, S., "La desescalada judicial tras la hibernación provocada por el coronavirus COVID-19", *Legal Today*, Thomson Reuters Aranzadi, 29 d'abril de 2020

CALAZA LÓPEZ, S., "Plan de choque en la Administración de Justicia tras el estado de alarma", *Legal Today*, Thomson Reuters Aranzadi, 5 de maig de 2020

CALAZA LÓPEZ, S., "Ejes esenciales de la justicia post-COVID", *Diario La Ley* núm. 9737, 17 de novembre de 2020

CALAZA LÓPEZ, S., "Una justicia civil de diseño en la boutique del derecho Procesal", en *¿Cuarentena de la Administración de Justicia?*, (DA), ed. Atelier, Barcelona, 2018

CARRETERO MORALES, E., *La mediación civil y mercantil en el sistema de Justicia*, Madrid, 2016.

ENTELMAN, R., *Teoría de los conflictos. Un nuevo paradigma*, Barcelona, 2005

FAJARDO MARTOS, P., "Cooperar vs. litigar. La filosofía de la cultura de la paz", en *Mediación y resolución de conflictos. Métodos y técnicas*, (DA), Madrid, 2015

GARCÍA VILLALUENGA, L. i VÁZQUEZ DE CASTRO, E., "La mediación a debate en Europa ¿Hacia una voluntariedad mitigada?", *Anuario de mediación y solución de conflictos*, (DA), Madrid, 2015

GORJÓN GÓMEZ, F., *Mediación, su valor intangible y efectos operativos*, ed. Tirant lo Blanch, València. 2017

- LÓPEZ YAGÜES, V., "Mediación y otros MASC", en *Técnicas y procedimientos de mediación. De la teoría a la práctica*, (dir. GARCÍA VILLALUENGA i VÁZQUEZ DE CASTRO), ed. Aranzadi, Navarra, 2022
- LÓPEZ YAGÜES, V., "Mediación y otros MASC ¿Hacia la ampliación y mejora del acceso a la justicia o la sola consecución de eficiencia procesal?", *Meditaciones sobre Mediación (Med+)*, (DA), ed. Tirant lo Blanch, València, 2022
- LÓPEZ YAGÜES, V., "Una respuesta procesal a los conflictos surgidos del incumplimiento de obligaciones contractuales por causas imprevisibles", *Cláusula rebus sic stantibus*, (dir. SÁNCHEZ GARCÍA, J. i PÉREZ DAUDÍ, V.), VLex, Barcelona, 2021
- LÓPEZ YAGÜES, V., "Del cambio en las circunstancias a la transformación de la justicia civil en España. Más allá de la eficiencia procesal", en *¿Cuarentena de la administración de justicia?*, (DA), ed. Atelier, Barcelona, 2021
- LÓPEZ YAGÜES, V., "Mediación y proceso judicial como instrumentos complementarios en un sistema integrado de justicia civil", *Práctica de Tribunales*, 2019
- LÓPEZ YAGÜES, V., "La inserción de la mediación en un sistema integrado de Justicia Civil para España y Europa. El modelo italiano como referente", en *Nuevos debates en relación a la mediación penal, civil y mercantil*, Santiago de Compostela, 2018
- MARINARI, M., "Composizione delle liti nel diritto comparato", (DA), *Proceso civile e soluzioni alternative a la liti*, Milà, 2016
- MARTÍN DIZ, F., "Mediación en derecho privado: nuevas perspectivas prácticas", *Revista General de Derecho Procesal de Iustel* núm. 33, 2014
- MARTÍN DIZ, F., *La mediación, sistema complementario de la Administración de Justicia*, CGPJ, Madrid, 2010
- MORALES FERNÁNDEZ, M^a. G., "La mediación: contenido de la tutela efectiva", *Mediación es Justicia*, Barcelona, 2015
- MORENO CATENA, V., "La resolución jurídica de conflicto", en *Mediación y resolución de conflictos: técnicas y ámbitos*, (dir. Soleto Muñoz), Madrid, 2011
- ORDEÑANA GEZURAGA, I., "¿Quién le pone el cascabel al gato? O sobre la necesidad de constitucionalizar las técnicas extrajudiciales en nuestro ordenamiento jurídico y una propuesta abierta al debate", *Revista vasca de derecho procesal y arbitraje*, 2018, vol. 20, núm. 3
- ORDEÑANA GEZURAGA, I., "Y... tuvo que venir una pandemia para demostrar la necesidad de reforzar la solución extrajudicial de los conflictos. Una propuesta para su constitucionalización en el marco del derecho jurisdiccional diversificado", *¿Cuarentena de la Administración de Justicia?*, (DA), ed. Atelier, Barcelona, 2021
- PARKINSON, L., *Mediación familiar. Teoría y Práctica: principios y estrategias operativas*, Barcelona, 2005
- PÉREZ DAUDÍ, V., "La imposición de los ADR *ope legis* y el derecho a la tutela judicial efectiva", *InDret* 2/2019

PILIA, C., "Desde la emergencia COVID a las reformas estructurales del derecho civil en sentido solidario", *Pandemia y Derecho. Una visión multidisciplinar*, (LLORENTE SÁNCHEZ-ARJONA i MARTÍNEZ-GIJÓN MACHUCA), Múrcia, 2021

RAMOS MÉNDEZ, F., "La eficacia del proceso", en rev. *Justicia: Revista de Derecho Procesal*, 1982, núm. 2

RAMOS MÉNDEZ, F., *Elogio de la nada procesal*, ed. Atelier, Barcelona, 2018

SANDER, F. E. A., "Alternative methods of dispute resolution: an overview", en *Alternative Dispute Resolution*, Sidney, 1995

SILVESTRI, E., "Observaciones en materia de instrumentos alternativos para la resolución de las controversias", *Jueces para la Democracia. Información y Debate*, 2000, núm. 37

SOLETO MUÑOZ, H., "La mediación, tutela adecuada en los conflictos civiles", en *Tratado de mediación. Tom I. Mediación en asuntos civiles y mercantiles*, (DA), ed. Tirant lo Blanch, València, 2017